

REUZENPUNT MOS *CALLIERGON GIGANTEUM* (SCHIMP.) KINDB.

Tekst – K.W. van Dort (Bryologische en Lichenologische WerkGroep)

Herkenning

Reuzenpuntmos is een tamelijk onbekend en in het veld lastig met zekerheid te herkennen slaapmos. De soort vormt geel- tot donkergroene maar vaak ook bruingetinte zoden. De stugge stengels kunnen een lengte bereiken van meer dan 20 cm en zijn vaak loodrecht naar alle kanten vertakt, hetgeen de planten een kenmerkend sparranboomvormig uiterlijk verleent (Siebel & During 2006; Touw & Rubers 1989). De breed eivormige, holle bladeren hebben een dikke nerf die vlak voor de bladtop eindigt. Kenmerkend zijn tenslotte nog de brede, scherp begrensde grootcellige bladhoekcelgroepen.

Te verwisselen met

Reuzenpuntmos vertoont een sterke gelijkenis met andere mossen met aan de stengeltop opvallend aanliggende bladen, zgn. puntmossen. Gewoon puntmos *Calliergonella cuspidata* onderscheidt zich door de nerflose blaadjes. Verwisseling dreigt vooral met hartbladig puntmos *Calliergon cordifolium*, een soort van doorgaans geringere afmetingen en met een slechts spaarzame vertakking. Van meer diagnostische waarde is de overgang tussen bladhoekcelgroep en bladschijf. Deze is bij reuzenpuntmos scherp en bij hartbladig puntmos geleidelijk. Sliertmos *Calliergon stramineum* is meestal kleiner, vrijwel onvertakt en heeft smallere blaadjes die aan de basis geleidelijk, in plaats van plotseling, zijn versmald. Theoretisch is ook verwisseling mogelijk met grootbladig puntmos *Calliergon megalophyllum*, maar deze staat in Nederland te boek als uitgestorven (BLWG 2007). Grootbladig puntmos is minder vertakt, heeft een relatief smallere nerf en kleinere bladoortjes.

Levenswijze

Sporenkapsels waren bij reuzenpuntmos, zoals vaak bij tweehuizige soorten, altijd al zeldzaam in Nederland (Touw & Rubers 1989). Als gevolg van luchtverontreiniging is de fertiliteit nog sterker afgenomen. Tegenwoordig worden sporenkapsels in ons land niet meer gevonden. Ook elders in Europa is kapselvorming een uiterst zeldzaam verschijnsel (Smith 2004; Nebel & Philippi 2001). Reuzenpuntmos is wat betreft levensstrategie in te delen bij de 'blijvers', d.w.z. mossen die door vegetatieve groei potentieel lang op een plek kunnen voorkomen. Als zo'n soort echter eenmaal is verdwenen, komt zij niet gemakkelijk terug.

Biotoop & ecologie

Reuzenpuntmos groeit in matig voedselrijke, zeer natte, gewoonlijk basenrijke graslanden en rietlanden. Daarnaast komt het voor in natte slenken in trilveen, in kwelstroompjes, veensloten, duinvalleien en in leemputten. Het groeit altijd onder extreem natte omstandigheden en wordt niet zelden vrij zwevend in het water aangetroffen. Belangrijke begeleiders zijn gewoon puntmos, veenknikmos *Bryum pseudotriquetrum* en sterrengoudmos *Campylium stellatum*. Soms groeit de soort ook samen met zijn dubbelganger hartbladig puntmos, hoewel laatstgenoemde iets basenarmere standplaatsen preferereert (Frey et al. 2006).

Inventarisatie

Reuzenpuntmos is jaarrond aanwezig. Het systematisch zoeken in van oudsher bekende moerassen en schraallanden levert de beste kans op ontdekking van deze zeldzame soort. Een zorgvuldige controle van de bladhoekcelgroepen is noodzakelijk om de soort met zekerheid in het veld vast te stellen.

Verspreiding in Europa

Het areaal van reuzenpuntmos is te typeren als circumpolair. Binnen Europa komt de soort voor van het mediterrane gebied (daar alleen in de bergen) tot in het hoge noorden (Dierßen 2001). Het zwaartepunt ligt in de boreaal-gematigde zone van het noordelijk halfrond (Smith 2004).

Verspreiding in Nederland

De huidige groeiplaatsen in Nederland van reuzenpuntmos liggen vrijwel allemaal in natuurreservaten (BLWG 2007). De grootste concentratie bevindt zich in de laagveengebieden van de Wieden en de Weerribben en op de grens van Utrecht en Holland. Zeer plaatselijk komt Reuzenpuntmos nog voor in duinvalleien en in schraallanden op de zandgronden.

Verspreiding van reuzenpuntmos voor (cirkel) en vanaf 1980.

Trend

Reuzenpuntmos is in het gehele land als gevolg van verdroging, verzuring en eutrofiëring van moerassen sterk achteruitgegaan. Uit natte schraallanden op de voedselarme zandgronden is de soort vrijwel verdwenen. De soort staat als bedreigd op de Rode Lijst (Siebel et al. 2000 en 2006). Het ontbreekt aan een helder beeld van de huidige verbreiding. Zo is het (nog) niet duidelijk of reuzenpuntmos tekenen van herstel vertoont als gevolg van maatregelen tot natuurherstel en de afname van zure depositie. Gerichte zoekacties op veelbelovende locaties en op van oudsher bekende groeiplaatsen leveren mogelijk nieuwe vindplaatsen op.

Bedreigingen

De belangrijkste bedreigingen voor reuzenpuntmos vormen verdroging en eutrofiëring van de standplaats. Het duurzaam voortbestaan van reuzenpuntmos in ons land is vooral afhankelijk van de bescherming van de resterende populaties.

Beheer

Het huidige beheer in natuurreservaten (bestaande uit een instandhouding van de waterkwaliteit en dikwijls een maaibeheer met afvoer van het maaisel) lijkt afdoende voor het in standhouden van de bestaande populaties.

Kansen

Een verbetering van de waterhuishouding van moerassen en schraallandcomplexen kan bijdragen tot herstel van de populatie. Hierbij is met name in nieuwe natte natuur in de EHS samenwerking tussen terreinbeherende organisaties en waterbeheerders nodig. Bij deze soort - die zelden kapsels vormt - lijkt zelfstandige vestiging door middel van sporen via de lucht onwaarschijnlijk en verspreiding met fragmenten kan alleen over een korte afstand plaatsvinden.

Literatuur

- BLWG 2007. Voorlopige verspreidingsatlas van de Nederlandse mossen. Bryologische en lichenologische werkgroep van de KNNV.
- Dierßen, K. 2001. Distribution, ecological amplitude and phytosociological characterization of European bryophytes. Bryophytorum Bibliotheca Band 56. 289 pp.
- Frey, W., J.-P. Frahm, E. Fischer & W. Lobin 2006. The Liverworts, Mosses and Ferns of Europe. Harley Books. 512 pp.

- Nebel, M. & G. Philippi 2001. Die Moose Baden-Württembergs. Band 2. Verlag Ulmer, Stuttgart. 529 pp.
- Siebel, H.N., B.F. van Tooren, H.M.H. van Melick, A.C.Bouman, H.J. During & K.W. van Dort 2000. Bedreigde en kwetsbare mossen in Nederland. Basisrapport met voorstel voor de Rode Lijst. *Buxbaumia* 54: 1-86.
- Siebel, H.N. & H.J. During 2006. Beknopte mosflora van Nederland en België. KNNV Uitgeverij, Utrecht.
- Siebel, H.N., R.J. Bijlsma & D. Bal 2006. Toelichting op de Rode Lijst Mossen. Rapport DK nr. 2006/034. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Directie Kennis. Ede.
- Smith, A.J.E. 2004. The Moss Flora of Britain and Ireland. Second Edition. Cambridge University Press.
- Touw, A. & W.V. Rubers 1989. De Nederlandse Bladmossen. Flora en verspreidingsatlas van de Nederlandse Musci (Sphagnum uitgezonderd). Natuurhistorische bibliotheek nr. 50. Stichting Uitgeverij Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging. 532 pp.

Reuzenpuntmos *Calliergon giganteum*. Foto: B. Horvers.

Biotoop reuzenpuntmos: laagveenmoeras. Foto: Laurens Sparrius.